ODDĚLENÍ PRO PRÁVNÍ OCHRANU ÚRO KOR v Brně

Miroslav Černý:

SMRT JEDNOHO Z MANŽELŮ BĚHEM SPORU O ROZVOD (ROZLUKU) MANŽELSTVÍ.

Třebaže otázka, jaké procesní účinky třeba spojovati s úmrtím jedné sporné strany ve sporu o rozvod neb rozluku manželství, je v praxi velmi častá, není dosud v literatuře ani judikatuře řádně objasněna a názory jejího řešení se týkající jsou velmi nejednotné. Hlavním důvodem pochybností je nedostatek jasného formálního předpisu, který by uváděl v soulad hmotněprávní ustanovení §§ 759 a 796 obč. zák., změněné ustanovením §§ 68—71 I. dílčí novely (cís. nař. ze dne 12. října 1914, rak. ř. z. č. 276) s předpisy civilního soudního řádu rak. ř. z. č. 113/1895 (§§ 29, 35 a 155 c. ř. s.).

Literatura i judikatura vykazuje v mnohých směrech v uvedené otázce závažné rozpory. Pochybnosti vystupují do popředí v následujících otázkách: Zda smrt jednoho z manželů má vůbec procesní účinky na průběh sporu o rozvod (rozluku) manželství, zda třeba činiti rozdíl v této otázce pokud jde o spor o rozvod či rozluku manželství, má-li úmrtí manžela žalujícího či žalovaného stejné procesní účinky či nikoli, zda třeba rozlišovati, zemřel-li jeden z manželů před vynesením rozsudku soudem první stolice či teprve až v řízení opravném, jak má zníti rozsudečný výrok rozsudku po smrti manželově vyneseného, jak rozhodnouti v uvedeném případě v otázce procesních útrat a jaký význam má smrt jednoho z manželů v řízení o rozvod dobrovolný neb v řízení o povolení rozluky manželství cestou nespornou (§§ 15, 16, 17 zák. Sb. č. 320/19).

Theoretikové práva procesního se kloní k názoru, že smrt jednoho z manželů nemá na běh sporu o rozvod (rozluku) manželství vlivu.

Tak Ott, Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního, díl I, str. 363/4 má za to, že se předpisy civilního řádu soudního o přerušení řízení netýkají sporů manželských a co do významu smrti jednoho z manželů během sporu sluší hleděti k dvorskému dekretu ze dne 23. srpna 1819, Sb. z. s. č. 1595. Pokud jde o spor o rozluku manželství, spatřuje Ott oporu pro shora uvedený názor v zásadě vyhledávací, pro rozlukové spory podle ustanovení § 10 nař. min. sprav. ze dne 9. prosince 1897, rak. ř. z. č. 283 platné, z níž pak dovozuje, že dědicům nemůže býti ponecháno na vůli, zda má býti ve sporu pokračováno či nikoli. Pokud jde o spor o rozvod manželství, není sice pokračování ve sporu nutné, ale je k návrhu ovdovělé manželky přípustné (§ 1264 obč. zák.) a sice proti zástupcům manželovy pozůstalosti, aby byl získán předurčující výrok pro spor ze svatebních smluv (§ 108 obč. zák.). Podle Otta je tudíž ve sporu o rozluku manželství pokračovati i po úmrtí kteréhokoli z manželů v důsledku vyhledávací zásady (pokračování obligatorní), kdežto ve sporu o rozvod manželství je pokračovati pouze k návrhu ovdovělé manželky (pokračování fakultativní).

Podobný rozdíl činí i Hora (Civilní řízení soudní, díl II, str. 285) a dovolává se souhlasně s Ottem k podpoře názoru, že v rozlukovém řízení třeba pokračovati bez ohledu na úmrtí jedné ze stran během sporu, ustanovení § 115 obč. zák., nyní již zrušeného § 25 zák. z 22. května 1919, Sb. č. 320. Ve sporu o rozvod manželství není podle Hory sice nutno pokračovati, neboť smrtí již došlo ke zrušení manželství, ale k návrhu pozůstalého manžela (nikoli jen vdovy jako podle Otta) je v řízení pokračovati za účelem zjištění viny na rozvodu jako otázky prejudicielní pro majetkové nároky pozůstalého manžela ze svatebních smluv a jiných otázek dědického práva. Hora rozšiřuje legitimaci k návrhu na pokračování ve sporu o rozvod i na pozůstalého manžela právě v důsledku pozdější novelisace ustanovení §§ 759 a 796 obč. zák. I. dílčí novelou. Jako další důvod k pokračování ve sporu o rozvod manželství uvádí Hora i nutnost vyřešení otázky procesních nákladů.

Ott ani Hora se nezmiňují výslovně o tom, jak má zníti rozsudečný výrok, byl-li rozsudek vynesen po smrti jednoho z manželů. Otázka tato by však připadala v úvahu jen ve sporech o rozvod manželství, neboť uvedení theoretikové nepřikládají smrti jednoho z manželů během sporu o rozluku procesní relevanci a není pochyby, že podle jejich názoru je v tomto případě rozsudkem o žalobě domáhající se rozluky manželství rozhodnouti bez ohledu na to, že jedna sporná strana zemřela. Rovněž nečiní Hora (odchylně od Otta) rozdíl mezi procesní rolí zemřelého manžela, neboť připouští pokračování ve sporu o rozvod na návrh pozůstalého manžela (nikoli pouze vdovy). Otázkou významu doby úmrtí jednoho z manželů během sporu o rozvod manželství se uvedení spisovatelé neobírají a nezaujímají stanovisko, zda činiti rozdíl mezi případy, kdy jeden z manželů zemřel před vynesením rozsudku první stolice či teprve až během řízení opravného.

Pokud jde o otázku útrat sporu o rozvod manželství, během něhož jeden z manželů zemřel, je podle Hory spor takový dovésti za účelem zjednání podkladu pro rozhodnutí o procesních nákladech ke konci, pokud by strany (zástupci) na jejím vyřešení trvaly. Jakým způsobem však má býti o procesních útratách rozhodnuto (rozsudkem či usnesením), Hora výslovně nepraví. Předchozím úvahám by patrně nejlépe odpovídalo rozhodnutí rozsudkem o tom, kdo nese vinu na rozvodu se současným výrokem útratovým.

Theoretikové práva hmotného zastávají tyto názory:

Krčmář, Právo dědické, str. 60 se sice procesní stránkou smrti manželovy během sporu o rozvod (rozluku) manželství nezabývá, ale ve svých úvahách o ztrátě dědického práva pozůstalého manžela s hlediska §§ 759 a 796 obč. zák. zřejmě připouští možnost pokračovati v uvedených sporech po smrti žalujícího manžela.

Weiß spojuje hmotněprávní účinky §§ 759 a 796 obč. zák. již s podáním žaloby, třebaže k jejímu doručení došlo až po smrti žalujícího manžela. Nevadí ani okolnost, že žaloba byla podána za jeho života u nepříslušného soudu a teprve po jeho smrti byla postoupena soudu příslušnému.

Podle Lenhoffa nemůže po smrti jednoho z manželů býti manželství již prohlášeno rozvedeným, ale po smrti žalujícího manžela může býti rozhodnuto o tom, kdo má vinu na žádaném zrušení manželství (manž. společenství). Rozsudek nebude však zníti na rozvod manželství, nýbrž v tom smyslu, zda zůstavitel (žalobce) má právo požadovati rozvod z výhradné viny žalovaného manžela (podobně i Ehrenzweig, str. 156). Rozsudek takový nenahrazuje však rozvod, pročež na př. nároky podle § 1264 obč. zák. nemohou býti vzneseny. Právo k pokračování ve sporu mají právní nástupci zůstavitelovi (§ 155, odst. 2 c. ř. s.). Právním nástupcům žalovaného manžela však toto právo nepřísluší (arg. § 759 obč. zák. »die Klage«). Jinak je řízení o rozvod zastaviti bez přiznání útrat některé ze stran.

Lenhoff nečiní rozdílu mezi sporem o rozvod a rozluku manželství (jako Ott a Hora), rozlišuje však případy, zda se jedná o smrt manžela žalujícího či žalovaného. V prvém případě připouští možnost pokračování ve sporu a jeho skončení, ovšem s úpravou rozsudečného výroku na výrok určovací (§ 228 c. ř. s.). Otázkou, zda k této změně dojde z moci úřední či k návrhu, se Lenhoff neobírá. Odpověď na otázku, koho sluší pokládati za nástupce zůstavitelovy, dává Weiß, podle něhož do sporu mohou přistoupiti všichni ti, jichž dědické právo by se odpadnutím žalovaného manžela zlepšilo, tudíž i jeho děti. V tomto Weißovu názoru lze beze sporu do jisté míry spatřovati porušení zásady piety dětí k rodičům, v právním řádu favorisované (na př. § 159 obč. zák. před novelisací nař. ze dne 6. února 1943, Říš. zák. I, str. 80). V případě, že během sporu o rozvod (rozluku) manželství zemře žalovaný manžel, je řízení podle Lenhoffa prostě »zastaviti« bez rozhodnutí o útratách. Mám však za to, že tento postup navrhovaný Lenhoffem nemá opory v civilním řádu soudním, který nemá ustanovení obdobného předpisu jako je pro řízení nesporné ust. § 26 zák. Sb. č. 100/31. Předpisy o klidu řízení předpokládají totiž nečinnost obou stran.

Judikatura vykazuje ve shora zmíněných otázkách rovněž značnou kolísavost a nejistotu:

a) Bývalý rakouský nejvyšší soudní dvůr v podstatě připouštěl pokračování ve sporu o rozvod (rozluku) manželství po smrti jednoho z manželů z toho důvodu, že strany mohou míti zájem na zjištění viny s ohledem na svatební smlouvy a jiné majetkoprávní otázky (srv. rozh. č. 6495, 6799, 8650, 12.384 Gl. U.). Odchylné stanovisko zaujala však rozhodnutí č. 7806 a 13.138 Gl. U., která pokládají právo domáhati se rozvodu za právo osobní, zanikající podle § 1448 obč. zák. smrtí, a nepřipouštějí pokračování ve sporu ani za účelem rozřešení otázky procesních útrat (opačně na př. Hora, Sauer, Sperl). Shora cito-

vané rozhodnutí č. 6799 Gl. U. sice uznává, že důvod k výroku o rozvodu manželství smrtí manželovou odpadl, je však zjistiti, kdo má na rozvodu vinu.

Tato judikatura však pochází z doby před novelisací ust. § 759 obč. zák., jehož nové znění vtisklo probírané otázce zcela jiný ráz.

b) Judikatura Nejvyššího soudu v Brně nerozlišuje, zemře-li některý z manželů během sporu o rozvod či rozluku manželství (opačně Ott a Hora). Pokud však jde o procesní roli zemřelého manžela, vyhranil náš Nejvyšší soud zcela konstantně rozdíl mezi účinky, jaké má na běh sporu úmrtí manžela rozvodu (rozluky) žalobou se domáhajícího (žalobce) a mezi smrtí manžela žalovaného. Kdežto v prvém případě je ve sporu, je-li zemřelý manžel zastoupen zmocněncem opatřeným procesní plnou mocí (§§ 29, 35, 155 cřs.) bez ohledu na smrt žalujícího manžela pokračovati a rozhodnouti (r. č. 7771, 8681, 13.293 Sb. n. s.), je v případě úmrtí manžela žalovaného žalobu zamítnouti (r. č. 7482, 13.579 Sb. n. s.).

Judikatura odůvodňuje tento různý postup zájmem žalujícího manžela, resp. jeho pozůstalosti na zjištění viny žalovaného manžela (§§ 759, 796 obč. zák.). Formální oprávnění k pokračování ve sporu po smrti žalujícího manžela kotví v ust. §§ 35, 155 cřs. (r. č. 7771, 13.293 Sb. n. s.). Zemřel-li však manžel žalovaný, chybí tu jakákoli zákonná opora pro další vedení sporu, neboť §§ 759 a 796 obč. zák. mluví pouze o smrti manžela, rozvodu neb rozluky manželství se domáhajícího. Oporu nelze spatřovati ani v ust. § 6 řízení ve věcech manželských (nař. min. spr. ze dne 9. prosince 1897, rak. ř. z. č. 283), neboť toto nařizuje rozhodnutí o vině pouze v případě vyslovení rozvodu manželství. Není-li tu však již manželství, poněvadž bylo zrušeno smrtí žalovaného manžela, není možný ani jeho rozvod a tudíž ani vyslovení viny na něm (r. č. 7482 Sb. n. s.).

V otázce, zda třeba činiti rozdíl, zemřel-li jeden z manželů před vynesením rozsudku soudem první stolice či teprve během řízení opravného, není judikatura našeho Nejvyššího soudu zcela jednotná.

Rozhodnutí č. 2796 Sb. n. s. zastává názor, že rozsudek působí, nabude-li právoplatnosti, ex tunc, t. j. ode dne vynesení, z čehož dochází k právnímu závěru, že smrt kteréhokoli manžela, nastavší až po vynesení rozsudku první stolice, není na závadu dalšímu řízení ve sporu o rozluku manželství.

Od tohoto zřejmě pochybeného stanoviska se odklonilo již rozhodnutí č. 8681 Sb. n. s., podle něhož manželství rozvedené rozsudkem, který nenabyl dosud pravoplatnosti, po právu ještě trvá, a zemřel-li manžel během opravného řízení, nastává zrušení manželství teprve jeho smrtí. Přesto však zmíněné rozhodnutí vyhovuje žalobě o rozvod manželství, ačkoliv toto bylo smrtí žalujícího manžela zrušeno, aniž by provedlo změnu výroku, že se manželství rozvádí, na výrok zjišťovací, zda žalující manžel byl oprávněn domáhati se rozvodu manželství z viny manžela žalovaného.

Za to však již rozhodnutí č. 13.579 Sb. n. s. vychází jasně ze zásady dodnes zastávané, že manželství, zrušené smrtí jednoho z manželů, nelze po druhé zrušovati soudním výrokem, a činí rozdíl mezi deklaratorní a konstitutivní povahou rozsudku a nerozlišuje, zemřel-li jeden z manželů během řízení před soudem první stolice či teprve v řízení opravném, neboť zrušující účinek rozsudku, vyslovující rozluku manželství, klade až do doby jeho formální pravoplatnosti, nikoli ke dni jeho vynesení.

Otázka, jak má zníti rozsudečný výrok o žalobě domáhající se rozvodu (rozluky) manželství, zemřel-li manžel žalovaný během sporu, není v judikatuře našeho Nejvyššího soudu pochybná. Žalobu takovou je zamítnouti bez ohledu na to, zemřel-li žalovaný manžel během řízení před soudem procesním či teprve v řízení opravném.

Zemřel-li však manžel domáhající se sporem rozvodu (rozluky) manželství, je ve sporu pokračovati za předpokladu, že je tu zájem pozůstalosti po zemřelém manželu na zjištění viny druhého manžela na rozvodu (rozluce). Rozhodnutí č. 7771, 8681 Sb. n. s. nevylučují sice ani po zrušení manželství smrtí žalujícího manžela výrok že se manželství rozvádí (rozlučuje), ale citované již rozhodnutí č. 7771 Sb. n. s. doporučuje, aby byl rozsudečný výrok upraven tak, aby jím byl kryt shora zmíněný zájem pozůstalosti na zjištění oprávnění zemřelého manžela k domáhání se rozvodu (rozluky) z viny manžela druhého, a pouze příkladmo uvádí, že výrok takový by mohl zníti na zjištění, že žalobce za svého života měl zákonný důvod domáhati se rozluky z viny manžela žalovaného neb že na důvodu rozluky má vinu žalovaný manžel, po př. obě strany.

Rozhodnutí č. 13.293 Sb. n. s. jde v úpravě výroku rozsudku, vyneseného v manželském sporu po smrti žalujícího manžela, ještě hlouběji a obírá se touto stylisací ex professo. Na rozdíl od rozhodnutí č. 7771 a 8681 Sb. n. s. vylučuje již kategoricky výrok, jímž by se žalobě zemřelého manžela na vyslovení rozvodu (rozluky) vyhovovalo podle původně navrženého žalobního petitu, poněvadž manželství jednou již smrtí jednoho z manželů rozloučené nelze znovu zrušovati výrokem soudním, který, jsa povahy konstitutivní,

tvoří nový právní stav. Ježto však zákon (§§ 759, odst. 2 a 796 obč. zák. předpokládá pokračování ve sporu, nutno výrok rozsudečný přizpůsobiti smyslu ust. § 759, odst. 2 obč. zák. a omeziti jej na výrok o tom, zdali byl zemřelý žalující manžel oprávněn se domáhati rozluky (rozvodu) z viny manžela druhého. Výrok takový nemá povahu konstitutivní, nýbrž určovací (§ 228 cřs.). Zástupce žalobcův (pozůstalosti po něm) nemusí tuto změnu výroku ani výslovně navrhnouti, neboť žalobní nárok na vyslovení rozluky (rozvodu) obsahuje v sobě i návrh na určení viny, kterýžto výrok musí soud po zákonu při rozluce učiniti. Účelem uvedeného určovacího výroku je ochrana právního zájmu žalobcovy pozůstalosti na zjištění viny žalovaného manžela na důvodu rozluky (rozvodu). Po smrti žalujícího manžela zbývá z původní žaloby pouze žaloba určovací, vyžadující právní zájem na určení, o něž jde. Tohoto zájmu však není, vzdal-li se žalovaný manžel svých dědických nároků na žalobcovu pozůstalost i nároku na přednostní odkaz a na zaopatření z pozůstalosti.

Otázku, jak rozhodnouti o útratách sporu, zemřel-li jeden z manželů během něho, řeší judikatura následovně:

Zemřel-li žalující manžel a ve sporu bylo pokračováno, je rozhodnouti samozřejmě podle výsledku sporu (r. č. 2796, 7771, 8681, 13.293 Sb. n. s.).

Méně jednotné je však rozhodování v případech smrti manžela žalovaného o rozluku (rozvod) manželství, v kterýchžto případech bylo žalobu následkem zrušení manželství předchozí smrtí žalovaného manžela zamítnouti.

Rozhodnutí č. 2796 Sb. n. s. vyslovuje názor, že o útratách sporu třeba rozhodnouti vždy a že i z tohoto důvodu třeba ve sporu pokračovati i po smrti jednoho z manželů (stejně i Hora).

Rozhodnutí č. 13.579 Sb. n. s. útraty sporu vzájemně zrušilo bez bližšího odůvodnění tohoto výroku o útratách, ačkoliv dovolání zemřelého žalovaného manžela bylo vyhověno a žaloba byla zamítnuta.

Jak vidno, otázka tato není v judikatuře Nejvyššího soudu jasně rozřešena, hlavně též proto, že v důsledku ust. § 528 cřs. není povolán, aby se jejím řešením ex professo zabýval.

V otázce, jaký význam má smrt jednoho z manželů v řízení nesporném, prováděném za účelem vyslovení rozluky manželství (§§ 15, 16, 17 rozluk. zák.), stojí Nejvyšší soud důsledně na stanovisku, že v řízení tomto nelze po smrti jednoho z manželů pokračovati a řízení je zastaviti (rozh. č. 444, 457, 17.951 Sb. n. s.), poněvadž manželství zrušené již smrtí jednoho z manželů nelze znovu zrušovati soudním výrokem pravotvorné povahy.

Jak vidno z uvedených názorů právní vědy i literatury, je projednávaná otázka velmi sporná a návrhy na řešení jednotlivých sporných bodů velmi pestré a zajímavé.

Po uvážení shora zmíněných názorů a řešení pokládal bych za nejpřijatelnější po stránce theoretické i praktické tento postup v jednotlivých otázkách:

1. *Zda smrt jednoho z manželů během sporu o rozvod (rozluku) manželství je okolností relevantní po stránce procesní, je-li zemřelý manžel zastoupen zmocněncem opatřeným procesní plnou mocí?*

K zodpovědění této otázky dlužno především přihlédnouti ke zvláštní povaze sporů o rozluku (rozvod) manželství a k významu smrti jednoho z manželů pro předmět sporu.

Sporem o rozvod (rozluku) manželství se domáhá žalující manžel, aby soudním výrokem bylo zrušeno životní společenství manželů (při rozvodu), případně manželský svazek sám (při rozluce). Smrtí jednoho z manželů však nastává rovněž úplné zrušení svazku manželského (tudíž i společenství manželů), jak plyne již ze samotné povahy této instituce. Ustanovení § 111 obč. zák., které tento zrušující účinek smrti jednoho z manželů výslovně stanovilo, bylo sice zrušeno § 25 zák. Sb. č. 320/1919, avšak o zrušujícím účinku smrti není ani za dnešního stavu zákonodárství pochyby.

Nyní je uvážiti, jaký význam v právní sféře má rozsudek, kterým se zrušuje manželství (manželské společenství). Rozsudek takový nemá účinku pouze deklaratorního, nýbrž tvoře nový právní stav, je povahy konstitutivní. Je spíše přisvědčiti zastáncům theorie materielní (Wach, Pagenstecher), nežli theorii procesuální, stojící na stanovisku, že pravomocný rozsudek není nikdy důkazem právního stavu jím na jisto postaveného a že jím nenastává změna hmotného právního stavu (Stein, Hellwig, Krückmann). Rovněž názor Horův a Sauerův (Grundlagen des Procesrechtes, 1919), že pravomocnému rozsudku se musí každý přizpůsobiti bez ohledu, byla-li jím věc správně rozhodnuta, svědčí pro to, že rozsudkem vyhovujícím žalobě o rozvod (rozluku) by se manželství, které bylo zrušeno již smrtí jednoho z manželů, rušilo po druhé. Názor Ottův a Horův, že smrt jednoho z manželů během sporu o r o z l u k u manželství nemá vůbec procesních účinků, nepokládám za správný, jednak z důvodu hmotněprávních (manželství jednou již zrušené nelze rušiti po druhé soudním výrokem), jednak formálněprávních (vyhledávací zásada, jíž se uvedení theoretikové pro své stanovisko dovolávají, neplatí v řízení o rozluku manželství všeobecně, nýbrž jen v zájmu udržení svazku manželského — srv. § 14 dv. dekr. ze dne 23. srpna 1819, Sb. z. s. č. 1595, § 10, odst. 1 min. nař. ze dne 9. prosince 1897, rak. ř. z. č. 283, rozhodnutí č. 17.570, 18.298 Sb. n. s.). Též odkaz na ust. § 1264 obč. zák. jako důvod k pokračování ve sporu o r o z v o d manželství k návrhu ovdovělé manželky bez ohledu na její procesní roli není výstižný, neboť po smrti manželově neplatí již ust. § 1264 obč. zák., poněvadž vyslovený rozvod působí též co do otázky alimentace manželčiny jen do smrti manželovy. Další nárok na alimenty by bylo lze uplatňovati proti pozůstalosti manželově, v kterémžto sporu by se otázka viny na rozvodu řešila prejudicielně, aniž by j e n za tímto účelem bylo třeba pokračovati ve sporu o rozvod a vyslovovati zrušení manželského společenství již jednou smrtí manželovou zrušeného (srv. nař. dvor. vál. rady ze dne 7. července 1847, F. 906 sb. voj. zák. č. 32).

2. *Je činiti co do procesních účinků smrti jednoho z manželů během sporu rozdíl mezi sporem o rozvod či rozluku manželství?*

Hora i Ott rozlišují v uvedené otázce mezi oběma druhy manželských procesů. Myslím však, že §§ 759, odst. 2 i 796, posl. věta obč. zák. kladou oba tyto spory na roveň a d ů v o d u k r o z l i š o v á n í n e n í ani s hlediska vyhledávací zásady v řízení rozlukovém platné, ani z důvodu § 1264 obč. zák., jak bylo již shora řečeno.

3. *Je činiti rozdíl mezi smrtí manžela žalujícího či žalovaného?*

Stanovisko Nejvyššího soudu, že ve sporu o rozvod (rozluku) manželství lze pokračovati (za účelem vyřízení věci hlavní) pouze po smrti manžela ž a l u j í c í h o, pokládám za plně vyhovující účelu §§ 759 a 796 obč. zák., kterážto ustanovení mluví výlučně o smrti zůstavitele v procesní roli žalobce, kdežto o případě, jak postupovati ve sporu manželském, zemře-li během něho manžel ž a l o v a n ý, zákon nemá specielního ustanovení. Zda lze ve sporu pokračovati j e n za účelem získání podkladu pro rozhodnutí o otázce procesních nákladů, bude uvedeno níže (ad 6).

4. *Je činiti rozdíl, zemřel-li žalující manžel v řízení před soudem první stolice či až v řízení opravném?*

Mám za to, že okolnost, v kterém stadiu sporu žalující manžel zemřel, je zcela n e r o z h o d n á. Manželství se zrušuje kromě smrti též pravotvorným soudním výrokem. Jde o to, ke kterému okamžiku je konstitutivní účí-

nek rozsudku, jímž bylo žalobě o rozvod (rozluku) manželství vyhověno, vztahovati. Theorie rozlišuje mezi formální a materielní právní mocí rozsudku.

O formální právní moci (rázu procesního) mluvíme tehdy, když rozsudek již nemůže býti vzat v odpor opravným prostředkem proto, že ho nebylo včas užito nebo že opravné prostředky jsou již vyčerpány, čímž jsou všechny zmatečnosti kromě případu § 529 cřs. zhojeny.

Právní moc materielní (rázu civilistického) spočívá v tom, že sporný nárok se stal nepochybný pro všechny budoucí časy. Základem této materielní právní moci je však vždy formální pravomoc. Důsledkem materielní právní moci je obrana věci rozsouzené (§§ 239, 240 cřs.), rozsudek, přiznávající žalobci požadovaný nárok, má povahu kumulativní novace, nárok ten sice trvá dále, nepozbývá dřívějších výhod a promlčení u něho nastává v řádné promlčecí době, třebaže dříve pomíjel vypršením kratší doby (min. nař. ze dne 21. července 1858, rak. ř. z. č. 105) a přechází na dědice, třebaže byl dříve nezděditelný (§§ 548, 1337 obč. zák., min. nař. ze dne 3. dubna 1859, č. 52 rak. ř. z.).

Toto rozlišování právní moci formální a materielní nepokládám však za rozhodující pro uvedenou otázku, neboť právní moc materielní jde ruku v ruce s právní mocí formální, kterou však nutno lišiti od vykonatelnosti, jsoucí tu někdy i před formální pravomocí (§ 524 cřs.).

Za rozhodující okamžik, kdy rozsudek žalobě o rozvod (rozluku) vyhovující působí zrušení manželského společenství (manželského svazku), je pokládati dobu nabytí formální právní moci bez ohledu na dobu vynesení rozsudku soudem první stolice (srv. Tilsch, Dědické právo rakouské, str. 53). Působí tudíž rozsudek, vyslovující rozvod neb rozluku manželství, ex nunc, nikoli ex tunc. Tomuto názoru svědčí i ustanovení § 22 rozl. zák., podle něhož manželé, jejichž manželství bylo rozloučeno výrokem soudním, mohou uzavříti nový sňatek až po právní moci rozhodnutí o rozluce. Z tohoto názoru vycházelo i plenární rozhodnutí ze dne 6. června 1942, Pres. 342/41, č. 18.298 Sb. n. s. Z těchto důvodů pokládám rozhodnutí č. 2796 Sb. n. s. za zcela ojedinělé a již rozhodnutí č. 4133 Sb. n. s. zaujalo stanovisko opačné, t. j. že manželství je pokládati za rozvedené (rozloučené) nikoli již dnem prohlášení rozsudku soudu první stolice, nýbrž dnem, kdy tento vešel v moc práva. Toto stanovisko je nyní v judikatuře zastáváno konstantně. Z těchto důvodů mám za to, že smrt žalujícího manžela má stejné účinky procesní, nastala-li během řízení před soudem první instance či teprve v řízení opravném.

5. *Jak má zníti rozsudečný výrok, byl-li spor o rozvod (rozluku) skončen teprve po smrti žalujícího manžela?*

Tato otázka není nikde v zákoně upravena. Jde tudíž o to, nalézti nejschůdnější cestu po stránce theoretické, která by vyhovovala úmyslu zákonodárcovu, vyjádřenému novelisací ust. §§ 759, odst. 2 a 796 obč. zák., aby byl dalším řízením ve sporu o rozvod (rozluku) manželství po smrti žalujícího manžela podán důkaz o oprávněnosti podané žaloby, a která by nebyla v rozporu se zásadou, že manželství jednou již smrtí manžela zrušené nelze znovu zrušovati konstitutivním výrokem soudním. Po smrti žalujícího manžela nabývá původní žaloba o rozvod (rozluku) manželství povahy žaloby určovací (§ 228 c. ř. s.), neboť účelem dalšího řízení je ve smyslu §§ 759 a 796 obč. zák. zjištění práva zůstavitelova shora zmíněného. Nutkavý právní zájem na tomto určení není třeba výslovně tvrditi jako u jiných žalob určovacích,*) neboť tento zájem vyplývá již ze samotného zá-

*) Jinak Pužman, Žaloby a žalobní petity str. 669 a násl. — Pozn. redakce.

kona (§§ 759, 796 obč. zák.). Možno tudíž tuto žalobu zařaditi do skupiny žalob určovacích, u nichž se právní zájem na určení ve smyslu § 228 c. ř. s. předpokládá, aniž by jej bylo třeba výslovně tvrditi a odůvodniti (na př. žaloby o zjištění nemanželského otcovství — rozh. č. 1943, 10.938 Sb. n. s., žaloby podle § 125 nesp. pat. — rozh. č. 1955 Sb. n. s., žaloby věřitele odkázaného na pořad práva podle § 231 ex. ř. — rozh. č. 6391 Sb. n. s., žaloby podle vlád. nař. Sb. č. 180/41 a nařízení o přizpůsobení předpisů rodinného práva ze dne 6. února 1943, Říš. zák. I, str. 80). Tento právní zájem se ovšem předpokládá jen potud, pokud není vyloučen závazným projevem žalovaného manžela, že se vzdává vůči pozůstalosti veškerých práv dědických. Toto prohlášení třeba však podle mého názoru pojímati způsobem extensivním, t. j. pod pojmem »veškerá práva dědická« třeba rozuměti i obligační nároky pozůstalého manžela podle § 796 obč. zák. Za správný nepokládám však názor někdy v praxi zastávaný, že žádá-li žalující manžel (pozůstalost) v případě, že se žalovaný manžel vzdal vůči pozůstalosti po zemřelém žalujícím manželu všech dědických práv z §§ 759, 796 obč. zák. plynoucích, o přisouzení útrat sporu, nelze ve sporu pouze za účelem vyřešení otázky procesních nákladů pokračovati, neopřel-li žalobce (pozůstalost po něm) svůj zájem na dalším řízení výslovně o zájem na vyřízení otázky útrat. Myslím, že ani toto výslovné tvrzení by neodůvodnilo změnu žaloby o rozvod (rozluku) manželství v žalobu určovací a že je povinností soudu, aby o útratovém nároku vždy rozhodl, byl-li uplatněn, třebaže jen založením seznamu útrat (§§ 52, odst. 3, 54 c. ř. s.), při čemž rozhodnutí bude stejně odvislo od výsledku celého sporu, aniž by bylo třeba toto rozhodnutí činiti předmětem sporu určovacího podle § 228 c. ř. s. Pokud jde o znění rozsudečného výroku po smrti žalujícího manžela vyneseného, pokládám za nejlépe vyhovující praktické potřebě formu výroku povahy zjišťovací, zda zemřelý manžel byl či nebyl oprávněn se domáhati rozvodu (rozluky) manželství z viny manžela žalovaného.*) Po stránce theoretické naráží ovšem tento postup na jisté obtíže a to hlavně v otázce, zda lze tuto úpravu výroku provésti z moci úřední či pouze k návrhu žalující strany.

Prakse (rozhodnutí č. 13.293 Sb. n. s.) vychází v tomto směru ze zásady »in maiori minus continetur« a pokládá žádost o určení práva neb právního poměru za méně oproti návrhu na rozvedení (rozloučení) manželství. Je však otázka, zda tento návrh zjišťovací není snad něco zcela jiného (alind) nežli původní návrh žalobní a zda s hlediska práva formálního je soud takový určovací výrok — třeba i k návrhu žalující strany — oprávněn bez dalšího vynésti, či zda by se tak mohlo státi pouze za podmínek § 235 c ř. s. Některá literatura (Hora, Civilní právo procesní, II, str. 173, 175) zastává názor, že v návrhu žaloby o plnění je již obsažen i návrh na určení a že není změnou žaloby ve smyslu § 235 c. ř. s., žádá-li se místo plnění pouhé určení; naproti tomu Ott, Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního, II, str. 29, pokládá za změnu žalobního důvodu, žádal-li žalobce původně o plnění a návrh ten změnil v návrh na určení podle § 228 c. ř. s., neboť žádost určovací neobsahuje méně než žádost o plnění, nýbrž něco jiného a to nikoli co do předmětu hmotného, nýbrž co do činnosti soudu. Odchylné stanovisko než Ott zastává Klein, Vorlesungen, str. 197, 198, který přechod od žaloby na plnění k žalobě určovací nepokládá za změnu, nýbrž pouze za omezení žaloby podle § 235, odst. 4 c. ř. s. Stejně i Neumann pokládá žádost o určení právního poměru za minus, nikoli alind nežli žádost žaloby o plnění.

Stanovisko Ottovo je novější literaturou popíráno a i judikatura (rozh. č. 13.293 Sb. n. s.) souhlasí v podstatě se stanoviskem Horovým.

Postup rozhodnutí č. 13.293 Sb. n. s. jistě vyhovuje plně potřebám praktickým a i se stránky právní vědy je přijatelný. Vázati možnost úpravy

*) Jinak Pužman, l. c. — Pozn. redakce.

původního petitu žalobního na vyslovení rozvodu (rozluky) manželství v petit určovací na výslovný návrh strany žalující, který je přípustný i v řízení opravném (rozh. č. 7703, 9649, 14.729 Sb. n. s.), bylo by přílišným formalismem a zamítnutí žaloby jen pro nedostatek tohoto formálního návrhu by mařilo účel, který zákonodárce úpravou §§ 759 a 796 obč. zák. sledoval.

6. *Jak rozhodnouti o útratách sporu o rozvod (rozluku) manželství, zemřel-li před jeho právoplatným skončením jeden z manželů?*

Zemřel-li žalující manžel před právoplatným skončením sporu, pak řešení útratové otázky nebude činiti obtíže, neboť ve sporu bude pravidelně za podmínek §§ 35, 155 c. ř. s. pokračováno i po jeho smrti a o útratách bude rozhodnuto podle výsledku sporu. Ve výjimečném případě, kdy žalující strana následkem vzdání se žalovaného manžela dědických práv proti pozůstalosti zemřelého manžela ztratí právní zájem ve smyslu § 228 c. ř. s. na vyřízení otázky legitimace žalujícího manžela k domáhání se rozvodu (rozluky) z viny druhého manžela žalobou, bude ve sporu přece pokračovati, žalobu sice pro nedostatek podmínek § 228 c. ř. s. zamítnouti a o útratách rozhodnouti podle toho, jak by spor podle výsledku řízení dopadl. Při tom však bude vzíti zřetel na to, zda žalující strana po ztrátě právního zájmu omezila spor na útraty sporu či nikoliv a podle toho rozhodnouti o účelnosti způsobených nákladů, jak bude ještě dále vyloženo.

Obtížnější situace nastane, zemře-li žalovaný manžel, neboť v tomto případě není podmínek k dalšímu pokračování ve sporu za účelem vyřízení věci hlavní. Po smrti žalovaného manžela ztrácí žalující manžel důvod k dalšímu domáhání se rozvodu (rozluky) manželství, ale o útratách musí býti rozhodnuto v každém případě; zamítnutí žaloby i návrhu na přisouzení útrat z toho důvodu, že žalobce se již nemůže nadále domáhati vyslovení rozvodu (rozluky) manželství, by bylo zřejmě na újmu manžela, který v době podání žaloby k ní oprávněn byl. Za nejvhodnější postup po stránce procesní pro žalobce pokládám, obmezí-li po smrti žalovaného manžela žalobu na procesní útraty,*) neboť spor pak bude veden dále jen za účelem vyřízení otázky útrat, takže nebude již hodnota sporu 10.000 K (§ 6 zák. ze dne 18. února 1921, Sb. č. 78), ani nebude ji posuzovati podle výše útrat, které se nestávají hlavním předmětem sporu, nýbrž klesne na hodnotu bagatelní (srv. důvody plen. rozh. ze dne 20. května 1924, čís. pres. 298/24, č. 3868 Sb. n. s.). Takovéto obmezení na útraty sporu pokládám v tomto případě za přípustné i v řízení opravném. Tímto způsobem se vyhne žalující manžel pro něho nepříznivému dělení útrat, ke kterému by musilo dojíti, kdyby opominutím obmezení žaloby na útraty sporu zůstala hodnota sporu i po smrti žalovaného manžela v původní výši, při čemž by rozdíl útrat i v příznivém skončení sporu pro žalobce šel na jeho účet. Názor Lenhoffův, že výrok o útratách v případě smrti žalovaného manžela má vůbec odpadnouti, nepokládám za odpovídající zásadám vyjádřeným v titulu pátém civilního řádu soudního (§§ 41—55 c. ř. s.), nýbrž je přisvědčiti Sauerovi a Sperlovi, že o útratách je rozhodnouti tak, jak by bylo rozhodnouti ve věci hlavní.

Rozhodnutí, vyřizující spor o rozvod (rozluku) manželství, v němž bylo pokračováno po smrti jednoho z manželů jen za účelem rozhodnutí o útra-

*) Stejně Pužman, l. c. — Pozn. redakce.

tách sporu, nebude ovšem moci býti bráno v odpor dovoláním neb dovolacím rekursem (§ 528 c. ř. s.).

7. *Pokud jde o otázku významu smrti jednoho z manželů v řízení o dobrovolný rozvod nebo o přeměnu rozvodu v rozluku manželství cestou řízení nesporného* (§ 103 obč. zák., §§ 15, 16, 17 rozl. zák.), není pochyby, že shora vylíčené zásady, platné pro řízení sporné, nelze aplikovati i na řízení nesporné. V tomto řízení jde výlučně o zrušení manželství, kdežto výrok o vině se pouze přejímá z rozsudku, jímž byl vysloven rozvod manželství. V důsledku toho předpisy §§ 759, 796 obč. zák. nelze na toto řízení vztahovati, takže chybí zákonný podklad pro pokračování v řízení. Ježto účelu sledovaného řízením podle § 103 obč. zák. a §§ 15—17 rozl. zák. bylo již dosaženo smrtí jednoho z manželů, nelze v řízení dále pokračovati, nýbrž bude na soudu, aby je v kterémkoli stadiu zastavil (§ 26 zák. Sb. č. 100/31), jakmile se o úmrtí dozví. Prakse je v této otázce naprosto jednotná (rozh. č. 444, 457, 17.951 Sb. n. s.).

Karel Scheinpflug:

ROZMNOŽOVÁNÍ A NAPODOBOVÁNÍ V ZÁKONU O PRÁVU AUTORSKÉM.

I.

Zákon o právu původském přiznává původci určitá výhradná práva. Mezi tato práva patří u děl literárních (§ 21) a děl hudebních (§ 27) též právo dílo rozmnožovati. U děl umění výtvarného setkáváme se však v § 31 vedle práva dílo rozmnožovati též s právem dílo napodobovati. Zákon staví tu vedle sebe právo rozmnožovací a právo napodobovací jako dva různé zcela samostatné pojmy.

Že tomu tak skutečně je, seznáme, projdeme-li cit. zákon, který na některých místech mluví pouze o rozmnoženinách, rozmnožování, zařízení rozmnožovacím (§§ 7, odst. 1, § 10, odst. 2, § 18, odst. 1, § 20, § 21, odst. 6, § 23, odst. 1, § 27, odst. 4, § 29, odst. 8, § 33, odst. 1 a 4, § 36, odst. 1, § 52 a odst. 1 § 65), jinde o napodobování, napodobeninách (§§ 7, 32, odst. 2 a 3 a 4 § 33, odst. 1 § 46, odst. 2 § 47 a § 54) a opět jinde o obojím (odst. 2 § 8, odst. 3 § 14, odst. 3 § 18, odst. 1 § 31, odst. 4, 6 § 33, odst. 1 § 36, odst. 3 § 52, odst. 2, 3, 4 a 5 § 65). Je tedy patrno, že zákon oba pojmy vědomě rozlišuje.

Zákon však nikde nevymezuje obsah pojmu rozmnožování ani napodobování a také důvodová zpráva neposkytuje žádné informace o obsahu těchto pojmů. Toto rozlišování není ovšem nové. Vyskytovalo se již v patentu z 19. 10. 1846 č. 992 Sb. z. s. (§ 10). Rakouský zákon o právu původském čís. 197 ř. z. z r. 1895, z něhož náš platný zákon vyšel, rozlišoval sice také mezi rozmnožováním a napodobováním, avšak v jiném smyslu. Rozmnožování uváděl totiž jen u děl literárních (§ 23) a hudebních (§ 31), u děl výtvarných pak (§ 37) mluvil pouze o napodobování. Toto napodobování pokládal pak za pojem širší, zahrnující v sobě i rozmnožování, tedy všecky způsoby reprodukce bez rozdílu, zda mají povahu uměleckého díla či nikoliv, zda byly pořízeny cestou mechanickou nebo chemickou, zda s použitím téhož postupu jako původní dílo či jiným způsobem (142 der Bei-